

Další tvůrčí činnost na českých vysokých školách

Michaela Šmídová, Hana Zimmerhaklová

AULA, 2013, Vol.21, No. 2: 85-101

Other creative activity at Czech Higher Education Institutions

Abstract: The article deals with the specific concept of other creative activity based on Higher Education Act n.111/1998. The main goal of text is to define it in both ways, theoretically and practically. Theoretical definition is understood in the connection with the concept of HEIs third role/mission and also with taking into account the sum of all HEIs activities. Practical forms were analyzed within qualitative research (concretely, expert interviews) among chosen Czech HEIs.

Úvod

Další tvůrčí činnost je pojem, který se vyskytuje v zákoně o vysokých školách, nicméně co znamená v každodenním životě vysoké školy, zůstává otázkou. Je důležité tyto činnosti nějakým způsobem blíže určit, protože se mohou výrazně promítnout do kvality výuky, výzkumu i akademického prostředí jednotlivých škol. Kromě toho se může další tvůrčí činnost projevit i jako hodnocená součást aktivit vysoké školy v rámci akreditace. Jak tedy vymezit pojem další tvůrčí činnost na vysokých školách? Resp. co lze považovat za další tvůrčí činnost na vysokých školách?

Cílem článku bude zjistit, jaké činnosti považují vysoké školy za další tvůrčí činnost, v jakém vztahu jsou k ostatním aktivitám a čím jsou vysoké školy k vykonávání další tvůrčí činnosti motivovány. A tím se přiblížit k praktickému vymezení daného pojmu.

V článku se nejprve zaměříme na možná propojení s teoretickými východiskem v souvislosti s další tvůrčí činností. Dále se budeme zabývat metodickým postupem, který jsme zvolily pro výzkum problému. Hlavní část textu bude věnovaná prezentaci schématu další tvůrčí činnosti a poznatkům z výzkumu. V závěru se budeme věnovat vymezení pojmu další tvůrčí činnosti tak, jak vyplývá z našeho výzkumu.

Teoretické zakotvení – jak definovat další tvůrčí činnost?

K pojmu další tvůrčí činnost na vysokých školách můžeme přistoupit na základě několika konceptů. Přesto ani jeden z nich nereflktuje daný pojem do hloubky a především to, jak je posléze v praxi realizován.

V první řadě platí, že pojem *další tvůrčí činnost* se vyskytuje primárně v zákoně o vysokých školách, zde však nemá žádné koncepční vymezení a existuje jen jeho legislativní pojmenování. O další tvůrčí činnosti se v zákoně z r. 1998 o vysokých školách hovoří takto: „*Vysoké školy jako nejvyšší článek vzdělávací soustavy jsou vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti, a podle svého typu a zaměření pěstují činnost vědeckou, výzkumnou, vývojovou a inovační, uměleckou nebo další tvůrčí činnost, ...*“ (§ 1). Zákon tím určuje, že vysoká škola má v souladu se svým zaměřením vykonávat vědeckou, výzkumnou, vývojovou, inovační a uměleckou činnost, a že má pěstovat další tvůrčí činnost, jejíž obsah však není nijak specifikován. Zaleží pak především na aktérech ve vysokém školství (vysokoškolském managementu, akademických pracovnících nebo Akreditační komisi), jak budou pojem chápat, a které z činností do něj budou započítávat. K tomu je důležité dodat, že další tvůrčí činnost není většinou nijak oficiálně sledována ani hodnocena, na rozdíl od např. u výukových aktivit, které systematicky sleduje Akreditační komise, nebo výzkumných činností, jež jsou sledovatelné v rámci Rejstříku informací o výsledcích (RIV).

Za určitých podmínek je možné pojem další tvůrčí činnost vztáhnout k termínu třetí role (*third mission, third role*) vysokých škol. V současnosti ale neexistuje ani jednoznačné vymezení třetí role vysokých škol. Shoda panuje pouze v tom směru, že třetí role doplňuje tradiční role – vzdělávací (první role) a výzkumné (druhá role). Podle Čerycha (2009:1) je třetí role „*rozšíření zodpovědnosti a úkolů vysokého školství na úkoly a poslání nesouvisející přímo s vědeckým výzkumem a vzděláváním.*“ Důležitým rysem charakterizujícím třetí roli je také předpoklad otevřenosti vysokých škol navenek. V tomto smyslu by se tedy třetí role a další tvůrčí činnost překrývaly. Nicméně ani tato definice nepřibližuje nijak více obsah činností, které by měl termín zahrnovat.

První definice pojmu „třetí role vysokých škol“, která se více zabývá samotným obsahem, vznikla ve Velké Británii. Třetí role je definována jako proces přenosu technologií a znalostí. Dále byla tato definice používána i jako označení pro aktivity primárně určené k podpoře regionálního zapojení a růstu. Toto rozšíření konceptu třetí role zahrnovalo různé formy vzdělávání, participaci na vyšším vzdělání ekonomicky znevýhodněných skupin stejně jako nabízení podpory malým a středním firmám, tvorbu investičních fondů

k založení „vedlejších (*spin-off*)“ firem a rozvíjení partnerství s firmami (Škarabelová, 2009).

Výše zmíněný koncept činností spjatých s třetí rolí je pak velmi blízký i **pojetí OECD**, které chápe tuto roli vysokých škol především ve vztahu k rozvoji ekonomiky a regionů. Pojetí třetí role podle OECD do jisté míry přijala za své i Evropská komise, podle níž mají všechny regiony využít své jedinečnosti k tomu, aby získaly konkurenceschopnost v globální ekonomice, a v tomto směru mají hrát významnou úlohu také vysoké školy (Krčmářová, 2010).

Také pod vlivem jisté revize neoliberálního diskurzu ve vysokém školství, v němž si někteří kritici začínají klást otázku, zda vysoké školství může dlouhodobě naplňovat výše uvedené požadavky a zaměřovat se do takové míry na podporu ekonomického rozvoje, vznikla další definice třetí role. Ta směřuje k mnohem širšímu významu, a to pojetí třetí role jako služby veřejnosti a v souvislosti s lidským rozvojem. Toto sleduje zejména **koncept organizace UNESCO**, který tvrdí, že vysoké školy by měly pěstovat takové hodnoty a potažmo činnosti, které nesměřují pouze k rozvoji ekonomickému, ale i lidskému. Přičemž lidský rozvoj je podle OSN definován jako: „*tvorba prostředí, v němž mohou všichni projevit svůj potenciál a vést produktivní a kreativní životy v souladu se svými potřebami a zájmy*“ (Krčmářová 2010). Byť je toto vymezení třetí role širší než předchozí, pro definování pojmu další tvůrčí činnost zůstává stále poněkud nepoužitelné. Opět narážíme na jistou nevyhraněnost obsahu takových aktivit.

Abychom mohli další tvůrčí činnost lépe definovat a popsat, musíme se zaměřit na její konkrétní podobu na různých vysokých školách. Je totiž téměř jisté, že to, co platí v rámci jedné školy, není v určující pro jinou. V té souvislosti je také důležité se ptát, jakou důležitost jednotlivé školy další tvůrčí činnosti přikládají a jaké motivy je vedou k jejímu vytváření.

Metodika

Pro náš prakticky orientovaný výzkum jsme zvolily postup založený výhradně na kvalitativním přístupu.

Protože termín *další tvůrčí činnost* není přesně definován a je vymezen pouze v souvislosti s činnostmi vysokých škol jako jsou vědecká, výzkumná, vývojová, inovační a umělecká, prvním krokem bylo zjistit, jaké konkrétní činnosti může další tvůrčí činnost reprezentovat.

Toto zjišťování jsme založily za prvé na úvaze o souhrnu činností vysokých škol, a z nich jsme vybraly/označily ty, které lze považovat za další tvůrčí činnosti. Cílem bylo vytvořit strukturovaný seznam či mapu všech tvůrčích činností s důrazem na další tvůrčí činnost.

Za druhé jsme analyzovaly výroční zprávy vysokých škol (celkem 8) a přitom jsme se zaměřily na výskyt další tvůrčí činnosti v nich (termín další tvůrčí činnost samotný nebo konkrétní další tvůrčí činnosti). Pro vlastní analýzu výročních zpráv platí rovněž konstatování, že v rámci výročních zpráv není uvádění další tvůrčí činnosti předepsané (pravděpodobně i s ohledem na to, že další tvůrčí činnost není nijak blíže definována), a že spíše záleží na přístupu jednotlivých vysokých škol k tomu, jestli je pro ni zveřejnění nehodnocených činností zajímavé.

Oba představené postupy byly vzájemně propojeny a probíhaly v podstatě paralelně.

Poslední část výzkumu zahrnovala provedení rozhovorů s představiteli vysokých škol a jejich analýzu, která měla za cíl doplnit případné další podoby další tvůrčí činnosti a zařadit je do kontextu současného českého vysokého školství.

V obou případech (tj. mapa tvůrčí činnosti s vymezením další tvůrčí činnosti a analýza výročních zpráv vysokých škol) jsme vycházely ze stejné vstupní úvahy, že za další tvůrčí činnosti považujeme takové, které nejsou hodnoceny v rámci vzdělávacích a vědeckých činností (tj. neodpovídaly kategoriím, které jsou oficiálně sledovány (např. v RIV, RUV), nepožadují se v rámci akreditace), nebo které vznikají ve spolupráci s aktéry mimo vysokou školu a které zároveň nekončí žádným „hodnoceným“ výstupem. Podrobněji tuto úvahu a z ní vyplývající postup prezentujeme v části Co může být další tvůrčí činností?

Teprve v posledním kroku – to je poté, co jsme zjistily, jaké konkrétní činnosti vysokých škol mohou být považovány za další tvůrčí činnost – jsme formou rozhovorů uskutečnily kvalitativní sondu na vybraných vysokých školách.

Při kvalitativním výzkumu jsme vycházely z předpokladu, že různé typy škol se budou zaměřovat na různorodou další tvůrčí činnost, a tak jsme se snažily oslovit různorodé vysoké školy. Takový přístup napomáhá k zachycení co nejširší škály podob další tvůrčí činnosti a zároveň může vysvětlit odlišnou motivaci k jejímu vytváření.

Do výzkumu jsme tak zařadily soukromé i veřejné vysoké školy. V případě soukromých vysokých škol jsme předpokládaly, že se o další tvůrčí činnost budou zajímat především v souvislosti s akreditací studijních programů a s požadavky, které jsou s tím spojené. Z veřejných vysokých škol jsme se soustředily na oslovení těch, které jsou technicky a humanitně zaměřené. U technických vysokých škol jsme předpokládaly výzkumné zaměření a zajímala nás otázka, jakou váhu budou přikládat „nehodnocené“ další tvůrčí činnosti. U humanitně zaměřených vysokých škol jsme naopak usuzovaly na možné silnější propojení další tvůrčí činnosti s činnostmi vědeckou a výzkumnou.

V případě soukromých vysokých škol byly hlavními respondenty vedoucí představitelé těchto škol, u veřejných to byli zástupci jednotlivých fakult.

Jako konkrétní techniku jsme použily expertní polostrukturovaný rozhovor, pro který jsme si předem připravily okruh otázek souvisejících se zkoumaným tématem.

Jednak nás zajímalo, jakou další tvůrčí činnost školy vyvíjejí v souladu nebo nad rámec předem zaslánoho schématu (schéma přiloženo viz níže – zde je i doplněno o další eventuality další tvůrčí činnosti na základě uskutečněných rozhovorů). Dále jsme zjišťovaly, zda další tvůrčí činnost nějak cíleně sledují, či hodnotí (jestli k ní pracovníky, popř. studenty, nějakým způsobem motivují). Poslední okruh otázek se pak vztahoval k další tvůrčí činnosti a akreditaci studijních programů, respektive jakou roli další tvůrčí činnost v tomto procesu hraje. S tím pak souvisela i otázka vlastní motivace škol k další tvůrčí činnosti. Kromě těchto informací nás zajímala i obecná strategie školy, způsob sebeprezentace, se kterou je možné dát předchozí tématické okruhy do souvislostí.

Celkově jsme oslovily e-mailem a přiloženým oficiálním dopisem cca 30 vysokých škol, respektive fakult. Rozhovor se podařilo uskutečnit se zástupci 8 škol. Z nich byly 3 soukromé a 5 veřejných. V následující tabulce 1 jsme vytvořily jednoduchou matici charakteristik škol, kterou jsme využily pro identifikaci škol v analýze. V tabulce 2 je potom vytvořená matice dána do souvislosti s uskutečněnými rozhovory a respondenty.

Tabulka 1: Charakteristika škol zúčastněných ve výzkumu

Charakteristika	Kategorie		
Typ zřízení	Veřejná	Soukromá	
Velikost	Malá (do 2000 studentů)	Střední (do 7000 studentů)	Velká (více než 7000 studentů)
Lokalita	Praha	Brno	Region
Zaměření	Specifické: umělecké, ekonomické, služby	Technické	Humanitní
Délka existence	Tradiční (více než 20)	Nová (do 20 let)	

Poznámka k tabulce: jde o charakteristiky, které využíváme pro účely kvalitativního výzkumu, slouží především k základní identifikaci zúčastněných vysokých škol/fakult v analýze. Přesto, že jsme se v některých případech soustředily na fakulty, velikost jsme vztáhly k celé škole, protože fakulty působí v rámci jedné instituce.

Tabulka 2: Respondenti a charakteristiky jejich škol, datum rozhovoru

Označení respondenta	Charakteristiky	Datum rozhovoru
Respondent č. 1	Soukromá, malá, Praha, specifická (umělecká), nová	Říjen 2012
Respondent č. 2	Soukromá, středně velká, Praha, specifická (ekonomie), nová	Říjen 2012
Respondent č. 3	Soukromá, středně velká, Praha, specifická (služby), nová	Listopad 2012
Respondent č. 4	Veřejná, velká, region, technická, nová	Listopad 2012
Respondent č. 5	Veřejná, velká, Brno, technická, tradiční	Listopad 2012
Respondent č. 6	Veřejná, velká, region, humanitní, nová	Listopad 2012
Respondent č. 7	Veřejná, velká, region, humanitní, tradiční	Listopad 2012
Respondent č. 8	Veřejná, velká, Brno, technická, nová	Prosinec 2012

Rozhovory se odehrály na pracovišti CSVŠ, v.v.i. nebo na pracovišti jednotlivých zástupců vysokých škol. Nahrávky jsou uloženy v CSVŠ, v.v.i.

Co může být další tvůrčí činností?

Jak bylo řečeno výše, hlavním východiskem pro vymezení *další tvůrčí činnosti* byl souhrn či zmapování veškeré tvůrčí činnosti vysokých škol. Přestože jsme se pokusily zmapovat tvůrčí činnost v co největší úplnosti, jistotu v tomto ohledu mít nelze. Proto chápeme výsledný souhrn tvůrčích činností jako otevřený pro doplňování a rozšiřování. Souhr reprezentuje současný stav, do budoucna je ale pravděpodobné, že se na vysokých školách budou objevovat nové tvůrčí činnosti a jiné naopak mohou úplně zaniknout.

Veškerou tvůrčí činnost, prezentovanou ve schématu/mapě níže, chápeme jako vícerozměrný a komplexní soubor činností, které je možné rozdělit do následujících *hlavních kategorií* – vzdělávací činnost; vědecká činnost; ostatní činnost. V podstatě jediný druh činností, které jsme do nich nezařadily, jsou ubytovací, stravovací a čistě hospodářské činnosti (pronájem, prodej, nákup, atd.), které nemají žádnou přidanou hodnotu navázanou výhradně na vysoké školy. Zjednodušeně řečeno, může je vykonávat jakýkoliv jiný subjekt. My ale chápeme vysokou školu jako specifický typ instituce a tuto její specifičnost chceme zachovat.

Hlavní kategorie se potom dělí na *dílčí kategorie* (např. Činnost spojená s pedagogickým působením, V rámci RIV, Mimo RIV, Platforma pro participaci a aktivity studentů), které specifikují činnosti na nižší úrovni

a rámuje konkrétní činnosti, tj. *subkategorie* (např. Univerzita třetího věku, Neuznatelné publikace, Regionální spolupráce, Popularizace vědy).

Obsah hlavních kategorií vyžaduje přesnější vysvětlení a doplnění. Pro vzdělávací činnosti podle našeho názoru stále platí, že jde o základní a pravděpodobně nejdůležitější činnost vysokých škol, ostatní činnosti (včetně vědecké) z ní vycházejí, někdy na ní mohou být svým způsobem závislé. Za důležité považujeme zdůraznit i to, že vědeckou činnost chápeme jako mnohem širší oblast, než se kterou se obvykle pracuje a hodnotí (v žebříčcích, v RIVu apod.). To mimo jiné umožňuje v jejím rámci nalézt další tvůrčí činnost, jak uvidíme dále. Ostatní činnost na první pohled představuje většinu další tvůrčí činnosti, v jejím rámci však existuje potenciál k překrývání zejména s vědeckou činností, ale částečně i se vzdělávací.

Další tvůrčí činnost pak můžeme nalézt ve všech třech hlavních kategoriích, jak ukazuje vymezení další tvůrčí činnosti ve schématu. Zde je prezentováno jednak v užší podobě (tmavě šedá barva) a širší podobě (tmavě šedá + středně šedá barva) (viz legenda ke schématu).

Platí, že výroční zprávy nejsou samy o sobě zcela průkazným nástrojem pro vyhledávání další tvůrčí činnosti na vysokých školách. Zdaleka nezachycují spektrum jejich možných podob. Za prvé ne vždy používají termín další tvůrčí činnost a za druhé ne vždy prezentují činnosti, o nichž se ve výroční zprávě mluvit nemusí. Pro výzkumníka ale mohou představovat spíše jakési obecné vodítko. Je realistický předpoklad, že vysoká škola, která ve větší míře prezentuje činnosti, které lze označit jako další tvůrčí činnost, je považuje pro sebe za více důležité či zaznamenání hodné, než ta vysoká škola, která se věnuje jen předepsaným povinnostem. První zmiňovaný postoj můžeme nazvat motivovaný, druhý lze označit jako pragmatický.

Je možné konstatovat, že představy a reálné vytváření další tvůrčí činnosti se liší podle zaměření dané vysoké školy. O tom ostatně vypovídají jednotliví respondenti. Respondent č. 1 zdůrazňuje takové podoby další tvůrčí činnosti, které jsou úzce navázány na vzdělávací činnost a zároveň jsou to činnosti, které jsou v podstatě popularizační, reprezentující školu navenek. Právě popularizační snahy navázané na specifické zaměření školy jsou asi nejobvyklejšími podobami další tvůrčí činnosti.

Do popularizace patří rovněž spolupráce vysokých škol se školami středními, ať už formou přednášek nebo náborových akcí, které mají motivovat nové studenty. Tady je patrná větší invence technických škol (např. jedna technická fakulta se snaží zaměřit na novou cílovou skupinu – dívky (respondent č.8)), což je asi podmíněno tím, že mají menší zájem o studium technických oborů ve srovnání například se studiem humanitně zaměřeným.

Další skupinou další tvůrčí činnosti, která byla zmiňována, je podpůrná, ale ze své podstaty velmi odborná činnost související s členstvím v konferenčních výborech, redakčních radách časopisů a obecně vytváření sítí, případně i recenzování, psaní projektů (včetně těch, co nebyly přijaty). V tomto případě je evidentní, že další tvůrčí činnost může být vnímána i ve spojení s vědeckou rolí vysoké školy. U jednoho respondenta (č. 5) jsme zaznamenaly případ, kdy další tvůrčí činnost hraje i dílčí roli při žádosti o jmenování docentem či profesorem. Některé aktivity jako např. členství v organizačních výborech, posudky či recenze, učebnice nebo skripta) jsou mezi vybranými kritérii. Nejvíce se v této souvislosti oceňuje účast v zahraničních odborných sítích. Jejich celkový význam – vyjádřený počtem bodů pro danou aktivitu – je však oproti vědecké činnosti a částečně i pedagogické nepoměrně nižší a spíše rozšiřuje spektrum činností, které žadatel vykonává.

Poměrně velký význam někteří respondenti přisuzují rovněž oblasti mobility a internacionalizace. Pořádají letní školy pro zahraniční studenty, případně různé mezinárodní studentské soutěže.

Zejména představitelé humanitních fakult kladou důraz na psaní podkladových materiálů pro studenty (skripta), které v současném systému nejsou nijak ohodnocovány, ale v případě některých oborů může být jejich tvorba srovnatelná s psaním knihy (např. respondent č. 7).

Do určité míry také z reakcí některých respondentů vyplývá, že další tvůrčí činnost je více méně dobrovolná a záleží na osobní angažovanosti.

Legenda ke schématu:

Barva	Význam
světle šedá	Oficiálně hodnocená tvůrčí činnost – není vůbec další tvůrčí činností
středně šedá	Další tvůrčí činnost, která do této kategorie patří za určitých okolností (může/nemusí být tvůrčí činností)
tmavě šedá	Další tvůrčí činnost

Z vytvořeného schématu a také z poznatků z rozhovorů vyplývá především to, že v mnoha případech se jednotlivé činnosti překrývají. Například můžeme říci, že dílčí kategorie Spolupráce navenek a všechny její subkategorie se mohou prolínat s vědeckou činností, ale ne vždy tomu tak musí být. Spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi a charitami může být např. formou dobrovolnické práce, spolupráce s komerčním sektorem nebo regionem formou zakázek. Pokud ale mají být takové aktivity považovány

za další tvůrčí činnost, neměly by být jejich výstupy hodnoceny v rámci RIV. Ukazuje se rovněž, že velkou část další tvůrčí činnosti tvoří jakousi méně či více viditelnou podporu existence vysoké školy (oslovení nových studentů, hledání nových projektů a vytváření zázemí z hlediska spolupráce navenek (a to i mezinárodně). Je zřejmé, že žádná vysoká škola nemůže postihnout „všechny“ druhy další tvůrčí činnosti.

Analogické je to i u subkategorie poradenská a konzultační činnost, která je ve schématu zařazena jako další tvůrčí činnost, ale v reálném životě školy jde o velmi diferencovanou činnost, která zahrnuje vše od poradenství v oblasti výzkumu, studijních záležitostí, až po poradenství pro studenty při hledání zaměstnání atd. Rovněž je možné, že poradenství a konzultace lze uskutečňovat i navenek, např. v rámci kategorií komerční, regionální spolupráce i spolupráce s neziskovými organizacemi a charitami.

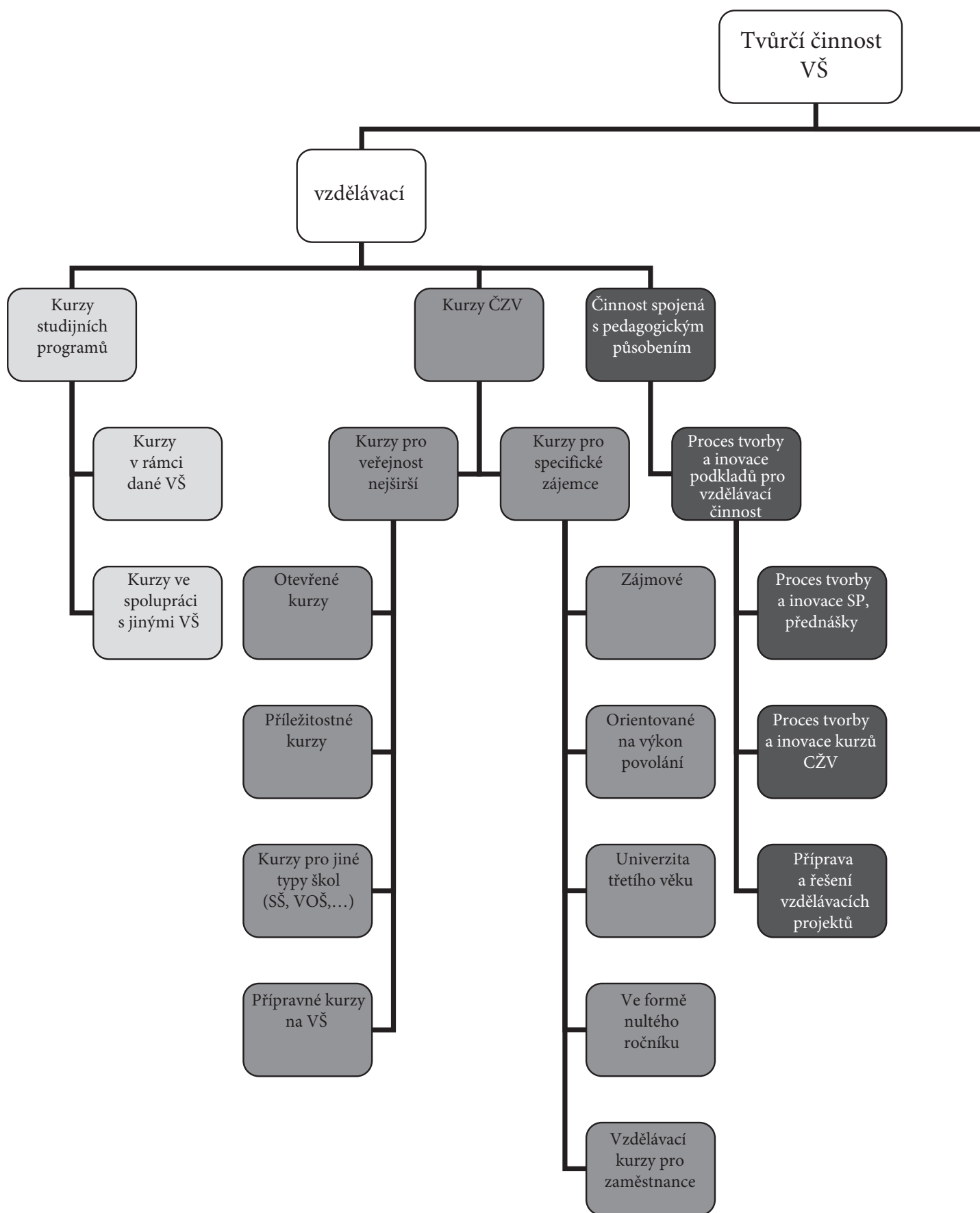
Jiným případem je situace, kdy některá dílčí kategorie může v praxi vypadat různě. Například celoživotní vzdělávání (CŽV) je v praxi vykonáváno významně odlišně i v rámci jedné vysoké školy. Někde je CŽV vyhrazeno jen pro nepřijaté uchazeče a za úplatu, jinde pro všechny, kdo mají zájem a maturitu apod.

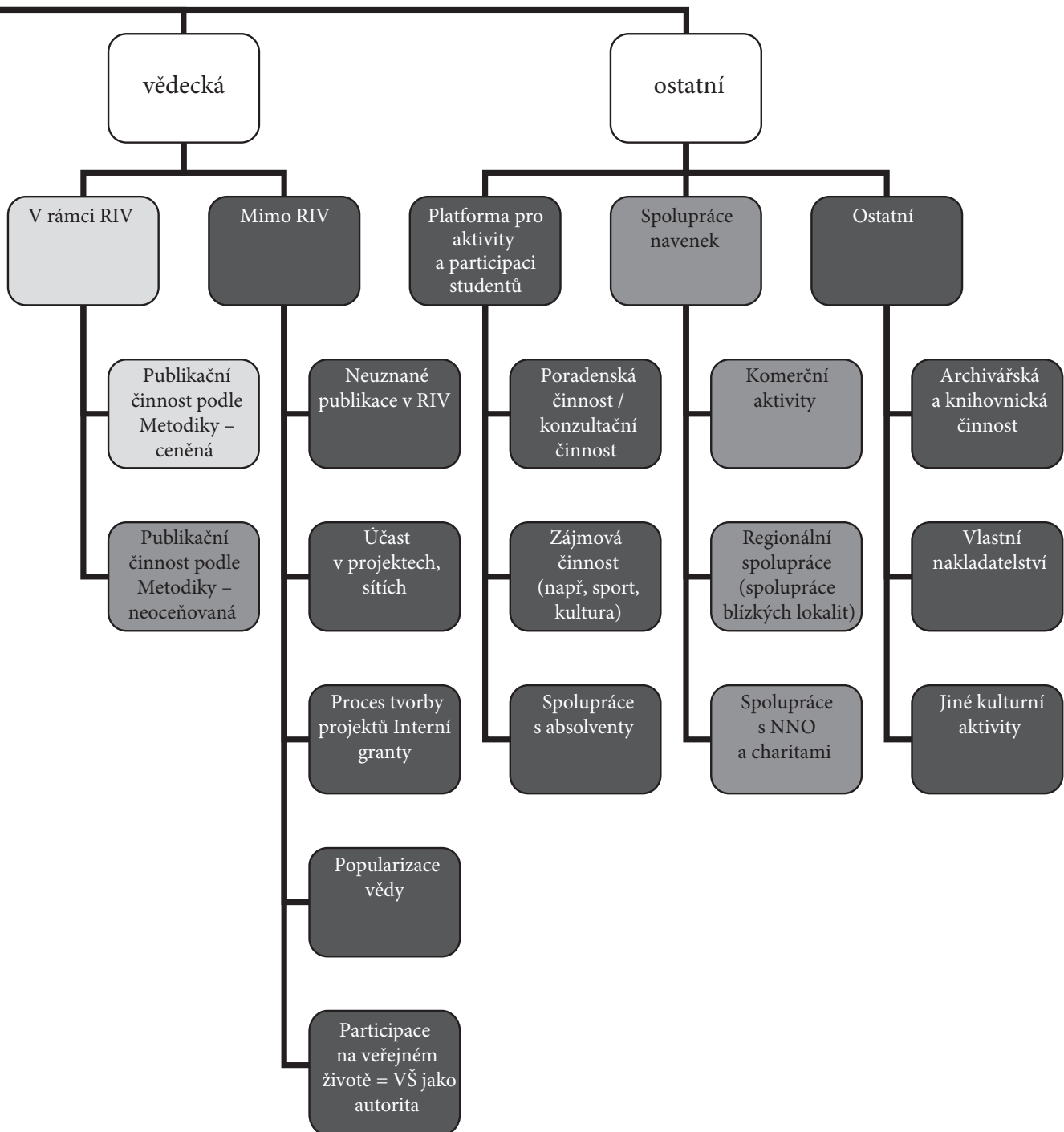
Pěstování další tvůrčí činnosti v reálných podmínkách

Kvalitativní sonda ukázala, že školy jsou motivovány k výkonu další tvůrčí činností jednak z formálních důvodů a jednak z interních důvodů (které jsou u každé školy jiné – záleží zde na jejím zaměření).

Formálním důvodem k uskutečňování další tvůrčí činnosti je především akreditace a reakreditace studijních programů na vysokých školách. Akreditační komise se o další tvůrčí činnost zajímá poměrně systematicky. A jak vyplývá z jejích hodnotících zpráv, některé druhy další tvůrčí činnosti ovlivňují proces akreditace přímo. Jedná se např. o působení odborníků z praxe na školách, o spolupráci s různými odbornými partnery, spolupráci s regionem, veřejné přednášky a různé kulturní akce, projekty řešené v rámci FRVŠ a strukturálních fondů (CSVŠ 2012a).

Všichni respondenti se shodli, že rozvoj další tvůrčí činnosti akreditaci podporuje, ale přímý vliv nedokáží posoudit. Respondent č. 3 uvádí, že se při akreditaci stávajících programů předpokládá, že budou inovovány. A na inovování studijních programů se další tvůrčí činnost podílí (příznivě rozvíjí didaktické metody atd.). Nepřímo akreditaci ovlivňuje taková další tvůrčí činnost, která napomáhá při rozvoji kvalifikace akademických pracovníků a tím přispívá k zajištění dostatku odpovídajících (habilitovaných) pedagogů, kteří při akreditaci hrají zásadní roli. S touto skutečností jsou ale

často spojeny i problémy. Běžný jev na českých vysokých školách jsou např. akademičtí pracovníci působící na soukromých školách jako externisti. Tito pracovníci vykazují zejména publikační činnost, ale i výsledky další tvůrčí činnosti na svých domovských (veřejných) školách. Podle respondenta č. 1 tímto soukromá vysoká škola výrazně trápí a dostává se do „začarovaného kruhu“. Její pracovníci se profilují v rámci veřejných škol a na soukromých lze jejich odborný potenciál využít jen omezeně. To může vést ke stagnaci tvůrčí činnosti školy a také k fluktuaci akademických pracovníků.

Jak bylo uvedeno, motivací pro školy jsou v případě další tvůrčí činnosti jejich vlastní interní pohnutky a v tomto směru velmi záleží na tom, o jaké školy se jedná – jestli jsou spíše výzkumně zaměřené nebo se naopak výrazněji orientují na profesní přípravu studentů.

S tímto souvisí i hodnocení a sledování další tvůrčí činnosti na jednotlivých školách. Sleduje se totiž v úzké souvislosti zejména s pedagogickou činností. To znamená ve vztahu ke studentům a s ohledem na jejich prospěch. Některé školy (např. respondent č. 4) nesledují takovou činnost vzhledem k aktivitám jednotlivých pracovníků, ale mají pro ni vyčleněné určité finanční zdroje. Je s ní počítáno jako s nezbytným nákladem. Nicméně systematické sledování další tvůrčí činnosti na všech školách neprobíhá. Z většiny rozhovorů vyplývá, že se další tvůrčí činnost sleduje nesystematicky a přehled o ní mají spíše přímí nadřízení akademických pracovníků, kteří ji mohou, ale také nemusí nějak ohodnotit (kariéřním postupem, finančními prostředky, apod.).

Interní motivace škol k další tvůrčí činnosti a s tím spojené její hodnocení vyplývají především ze dvou důvodů. Zaprvé se tímto způsobem školy pokoušejí o rozvoj výukových aktivit, v tomto ohledu pak sledují zejména takové činnosti a akce, které upoutají zájem nových uchazečů nebo takové, které mohou ovlivnit akreditaci studijních oborů a programů. Za druhé se takto školy snaží o růst v oblasti výzkumu. V dané souvislosti školy vyvíjejí další tvůrčí činnost především jako podpůrné aktivity pro rozvoj výzkumu.

Motivací k další tvůrčí činnosti jsou ale i jiné pohnutky, např. odpovědnost vůči veřejnosti (občanské společnosti) nebo kvůli vytváření akademické komunity (sounáležitosti, identity). V tomto smyslu se pak další tvůrčí činnost velmi blíží pojetí třetí role vysokých škol podle mezinárodní organizace UNESCO.

Zaměřme se v první řadě na ty činnosti, které jsou motivovány rozvojem výuky. Malé nebo středně velké soukromé školy se speciálním zaměřením, ale i některé školy veřejné (resp. jejich součásti, např. pedagogické fakulty) považují tyto aktivity za prioritní a v tomto směru rozvíjejí i další tvůrčí činnost. Respondent č. 1 uvádí, že hlavním posláním vysoké školy je její úloha ve výuce studentů. Pak je v tomto směru uskutečňována další tvůrčí činnost

– jde o různé podpůrné činnosti rozvíjející výuku – např. ceny studentům za vlastní tvorbu, nebo různé aktivity, které školu zviditelní. Respondent č. 7 např. uvádí spolupráci se „science centrem“ v příslušném městě, s nímž fakulta navázala spolupráci na bázi neformálního vzdělávání. Pracovníci fakulty se podílejí na vytváření různých exponátů a programu pro děti, které do centra chodí (především žáci středních a základních škol).

Takto se snaží školy zajistit i zájem nových uchazečů (studenti zajišťují škole hlavní příjem) a samozřejmě příznivě působit i na akreditaci nových nebo stávajících oborů.

K rozvoji výukových aktivit patří bezesporu vydávání učebních materiálů, které však, podle zkušenosti většiny respondentů, Akreditační komise příliš nezohledňuje. Přitom např. na pedagogických fakultách, které vydávají učebnice nejen pro vlastní potřeby, mohou tvořit tyto práce významnou část publikačních aktivit, které získávají i mezinárodní ceny (respondent č. 7). Nejde však pouze o problém pedagogických fakult. Akreditační komise původně nevyžadovala publikační činnost vzniklou výhradně na základě výzkumu a vývoje u škol se zaměřením výlučně na bakalářské studijní programy (jak naznačují hodnotící zprávy akreditační komise z roku 2010). Nicméně v současnosti Akreditační komise nároky na publikační činnost zvyšuje a jejich plnění vyžaduje i od neuniverzitních škol zaměřených na bakalářské studium. Tyto školy se posléze soustředí na rozvoj publikační činnosti a magisterských studijních programů a odvádí je to od jejich původního zaměření, tj. k přímé přípravě studentů pro vlastní profesi (CSVŠ 2012a).

Respondent č. 3 uvádí, že rozvoj výukových aktivit formou další tvůrčí činnosti pojmají např. jako propojování výuky s praxí. Jelikož je jejich škola speciálně zaměřena, rozvíjí určité profesní dovednosti v příslušném oboru. Tyto akce opět spoluutvářejí dobré jméno školy.

Všichni respondenti se shodují, že je pro ně důležité rozvíjet další tvůrčí činnost také směrem k zahraničí. Co týče výukových aktivit, jde především o různé výměnné pobyty studentů a rovněž akademických pracovníků, kteří si takto rozšiřují svoji kvalifikaci, popř. šíří povědomí o svém pracovišti. Spolupráce se zahraničím je ale navazována spíše pro účely výzkumné a projektové činnosti (viz dále).

Téměř všichni respondenti (kromě zástupce ze školy s výrazným výzkumným zaměřením) uvádí, že se snaží rozvoj další tvůrčí činnosti ve vztahu k výuce podporovat i formou odměn pro vyučující. Další tvůrčí činnost tak zároveň přispívá k obohacení kvalifikace pedagogů. Také se k ní snaží motivovat studenty (zapojení do různých soutěží, zájmových aktivit atd.). Na jedné ze škol v současnosti probíhá ve fázi pilotního ověřování systému sledování a hodnocení činnosti akademických pracovníků. Respondent č. 3 to

v souvislosti s další tvůrčí činností odůvodňuje mimo jiné tím, že právě takové činnosti v jejich případě přímo ovlivňují kvalitu pedagogického procesu. V ověřovaném systému sledují kromě uznaných vědeckých publikací také další tvůrčí činnosti s cílem promítnout obojí do výše mzdy daného pracovníka. Relativně větší důraz na tuto činnost je způsoben i zaměřením školy na specifickou profesní oblast, která takové aktivity zcela logicky vyžaduje (a zdá se, že dokonce víc než publikace uznané v RIV).

Podpora a rozvíjení výzkumné činnosti školy je s další tvůrčí činností propojená mnoha způsoby. Respondent č. 4. uvádí, že mnohé činnosti, které je možné označit jako další tvůrčí činnost, jsou podníceny především možným budoucím vznikem výzkumném projektu. Dalšími aktivitami tohoto typu je vytváření partnerských sítí, působení v redakčních radách, pořádání konferencí a workshopů atd.

K výzkumné činnosti jsou pobízeni i studenti a sestavení projektové žádosti je často oceněno. Např. respondent č. 5, zástupce veřejné školy s výrazným výzkumným zaměřením, uvádí, že studenti, jejichž projekt v interní grantové soutěži neuspěje, jsou i přesto finančně odměněni. Toto uvádí také respondent č. 7 – studenti i pracovníci mají být k projektové činnosti motivováni. Sestavení projektové žádosti tak lze považovat za typický příklad další tvůrčí činnosti, která není sice nijak oficiálně hodnocena, zároveň ji ale školy většinou plně podporují. Může vyústit ve vysoce ceněnou aktivitu (zohledněnou např. v RIV).

Rozvoj výzkumných aktivit je důležitou otázkou především na soukromých vysokých školách. Většina respondentů z těchto škol přiznává potíže s výzkumnými činnostmi, které jsou způsobeny především vnějším systémem hodnocení. Uvádějí například, že pro soukromé vysoké školy je velmi obtížné získat podporu projektu v grantové soutěži vzhledem k samotné podstatě této instituce. Respondent č. 3. k tomu dále dodává, že problém pro ně představují i habilitace akademických pracovníků, které rozvoji vědecké činnosti napomáhají a příznivě ovlivňují akreditaci oborů. Habilitace však neprobíhají na soukromých vysokých školách, proto školy musejí často oslovovat odborníky z jiných (více či méně příbuzných) oborů. Soukromé vysoké školy se proto snaží v této oblasti vyvíjet takovou další tvůrčí činnost, která by jim napomáhala tuto patovou situaci řešit. Navazují proto partnerství s velkými univerzitami, kde má výzkumná činnost tradici nebo usilují o vznik nových publikačních platforem, nejlépe impaktovaných, v nichž by mohli stávající akademičtí pracovníci publikovat.

Poslední skupinou jsou aktivity motivované především odpovědností vůči společnosti. Tyto aktivity jsou široce zaměřeny, počínaje těmi, které mají čistě kulturní charakter, a konče aktivitami vyloženě sociálně prospěšnými.

Téměř všichni respondenti uvádějí, že se jejich škola zapojuje do určitých kulturních akcí (kulturní večery studentů, plesy, divadlo, přednášky, semináře atd.). Menší, soukromé a úzce specializované školy tyto aktivity většinou propojují přímo se zaměřením svých oborů studia (např. mistrovství someliérů). Školy s výraznějším výzkumným potenciálem zaměřují tyto akce také na popularizaci vědy například formou různých přednášek. Všechny tyto aktivity samozřejmě také příznivě ovlivňují renomé školy a přispívají k její propagaci. Rovněž podporují určitou akademickou sounáležitost – přispívají k vytváření akademické komunity i identity školy.

Sociálně prospěšné aktivity lze pak spatřovat i v činnostech souvisejících se zapojováním studentů se specifickými studijními potřebami do běžných studijních programů. Respondent č. 4. i respondent č. 7 uvádí, že v tomto ohledu pracují i se specialisty, kteří jim radí, jak s těmito studenty zacházet. Respondent č. 4 dále uvádí, že činnost jejich fakulty se soustřeďuje i na určitou humanizaci studia a fakulta se snaží být jejím garantem v rámci celé školy. Rovněž usilují o rozvoj Univerzity třetího věku, která má přímou vazbu na region, v němž fakulta působí (byť má fakulta z této aktivity jen nepatrné finanční příjmy).

Závěr

Výzkum potvrdil, že podoba další tvůrčí činnosti velmi úzce souvisí se zaměřením školy. Ukázalo se že, školy s výrazně výzkumným zaměřením se další tvůrčí činností příliš nazabývají (není pro ně podstatným tématem) a pokud ji vytvářejí, tak pouze kvůli dalšímu rozvoji stavajících výzkumných aktivit. Naopak pro školy se zaměřením na výuku, popř. školy specializované na přípravu absolventů do praxe, je další tvůrčí činnost poměrně důležitá, protože pomáhá utvářet obraz školy a zvyšovat její atraktivitu (což u školy s výrazně výzkumným zaměřením zajišťuje právě existence výzkumného potenciálu).

Další tvůrčí činnost lze velmi dobře charakterizovat i podle toho, co školy motivuje k její tvorbě. Zaprvé jsou to činnosti spojené s rozvojem výuky – např. organizování různých výukových aktivit mimo školu, nebo vydávání skript, učebnic atd. Zadruhé jsou to činnosti spjaté s podporou výzkumu – v tomto ohledu je asi nejvýznamější aktivitou sestavení a podání grantové žádosti (tato činnost je pro školy velmi důležitá, ale přesto není mnohdy nijak hodnocena). Třetí skupinou činností jsou pak ty, které lze spojit s odpovědností vůči veřejnosti. Sem spadají různé přednášky pro veřejnost, ale i otevřenost školy vůči sociálně znevýhodněným a handicapovaným

studentům. Všemi zmiňovanými skupinami se prolínají činnosti, které lze nazvat popularizační.

Potvrdilo se, že ani jeden z teoretických konceptů další tvůrčí činnosti plně nevystihuje. Koncepty třetí role jsou naopak zaměřené pouze na některé druhy činností, jako jsou např. aktivity spojené s regionálním ekonomickým rozvojem (koncept OECD). Ani oficiální dokumenty – jako např. zákon o vysokých školách – další tvůrčí činnosti nespécifikují a vyjadřují se o ní široce a nekonkrétně.

Závěrem lze říci, že pojem další tvůrčí činnosti je možné uchopit pomocí výše uvedených nástrojů (sondy do výročních zpráv a kvalitativní výzkum), ale nelze ho jenoznačně vymezit – na každé škole může mít jinou podobu, která souvisí s jejich konkrétními potřebami a motivacemi.

Literatura:

CENTRUM PRO STUDIUM VYSOKÉHO ŠKOLSTVÍ, v.v.i. *Kvalitativní analýza další tvůrčí činnosti – Rozhovory se zástupci vysokých škol* (interní materiál CSVŠ v.v.i.), 2012.

CENTRUM PRO STUDIUM VYSOKÉHO ŠKOLSTVÍ, v.v.i. *Analýza hodnotících zpráv AK* (interní materiál CSVŠ v.v.i.), 2012a.

ČERYCH, L. *Občanská společnost a třetí role univerzity*. Úvodní poznámka k semináři, Vila Čerych, Česka Skalice, 15. 5. 2009.

KRČMÁŘOVÁ, J. Dvě cesty ke třetí roli vysokých škol. Srovnávání konceptualizace OECD a UNESCO, *Aula*, 2010, 18, 4, s.17-29.

KRČMÁŘOVÁ, J. Third mission of higher education institutions. Conceptual framework and its application in the Czech Republic. *European Journal of Higher education*, 2011, 1, 4, s. 315-331.

LAREDO, P. *Toward a third mission for Universities*. (Main transformations, challenges and emerging patterns in Higher Education Systems UNESCO research seminar for the Regional Scientific Committee for Europe and North America, 5.-6. June 2007). Dostupné z http://portal.unesco.org/education/es/files/53913/11858787305Towards_a_third_Mission_universities.pdf/Towards_a_third_Mission_universities.pdf.

ČESKÁ REPUBLIKA, *Zákon o vysokých školách*, č. 111/1998 Sb. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/22282>.

NAYAR D. *Globalization and markets: Challenges for higher education*. In Global University Network for Innovation. *Higher education in the world 3: Higher education: New challenges and emerging roles for human and social development*. Londýn: Macmillan, Palgrave, 2008, s. 40-50.

OECD. *Higher Education and Regions: Globally Competitive, Locally Enaged*. Paříž: OECD Publication. 2007

ŠKARABELOVÁ, S. Třetí role vysokých škol – poznatky ze zemí EU, in *Občanská společnost a třetí role univerzit*, Vila Čerych, Česka Skalice, 15. 5. 2009

Mgr. Michaela Šmídová, Ph.D.
smidovamichaela@seznam.cz

Mgr. Hana Zimmerhaklová Hana, Ph.D.
zimmerhaklova@csvs.cz

Centrum pro studium vysokého školství, v.v.i.
U Dvou srpů 2
150 00 Praha 5